

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SINTAKTIK FUNKSIYALARNING QIYOSIY TAHLILI

O‘ktamova Moxigul Xamidullo qizi

FarDU katta o‘qituvchisi, uktamovamoxigul@gmail.com

Nurqo‘ziyeva Muxlisaxon Muqimjon qizi

FarDU talabasi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 15.03.2026

Revised: 16.03.2026

Accepted: 17.03.2026

KALIT SO‘ZLAR:

Sintaksis, sintaktik
funksiyalar, qiyosiy
tahlil, gap bo‘laklari,
so‘z tartibi, kelishik
qo‘shimchalari, analitik
va agglutinativ tillar.

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida sintaktik funksiyalar qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Unda ega, kesim, to‘ldiruvchi, aniqllovchi va holning ikki tildagi grammatik xususiyatlari o‘rganilib, ingliz tilida so‘z tartibining qat‘iyligi, o‘zbek tilida esa kelishik qo‘shimchalari va fe‘l shakllarining asosiy rol o‘ynashi ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari tarjima jarayonida yuzaga keladigan sintaktik muammolarni tushunishga yordam beradi.

Sintaksis tilshunoslikning muhim bo‘limi bo‘lib, gap bo‘laklari va ularning o‘zaro munosabatlarini o‘rganadi. Ingliz tili analitik bo‘lib, sintaktik munosabatlar asosan qat‘iy so‘z tartibi va yordamchi so‘zlar orqali ifodalanadi, o‘zbek tili esa agglutinativ xususiyatga ega bo‘lib, kelishik qo‘shimchalari va fe‘l shakllari muhim rol o‘ynaydi.

Maqolada ega, kesim, to‘ldiruvchi, aniqllovchi va holning ikki tildagi grammatik ifodalanishi qiyosiy tahlil qilinadi hamda natijalar tarjima va til o‘rganish jarayonidagi sintaktik muammolarni tushunishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot ingliz va o‘zbek tillarida sintaktik funksiyalarni qiyosiy o‘rganishga qaratilgan. O‘zbek tiliga oid asosiy manbalar sifatida M. Xo‘jayev va A. Raxmonovning

“O‘zbek tili sintaksisi” (1999)⁵⁴, A. Rashidovning “O‘zbek tilining qiyosiy sintaksisi” (2001)⁵⁵ hamda L. Qodirovaning “Gap tuzilishi va sintaktik rollar” (2005)⁵⁶ asarlari tahlil qilindi. Ushbu manbalarda gap bo‘lamlari, kelishik qo‘shimchalari, so‘z tartibi va murakkab gaplarning sintaktik vazifalari yoritilgan.

Ingliz tiliga oid manbalar sifatida Betty S. Azarning “Understanding English Grammar” (Ingliz tili grammatikasini tushunish) (1999)⁵⁷, R. Quirk va hamkorlarining “A Comprehensive Grammar of the English Language” (Ingliz tilining to‘liq grammatikasi) (1996)⁵⁸ hamda M.A.K. Hallidayning “An Introduction to Functional Grammar” (Funksional grammatika kirish) (1985)⁵⁹ asarlari asos qilib olindi. Bu manbalarda SVO tartibi, gap tuzilishi va sintaktik rollar funksional jihatdan tahlil qilingan.

Rus tiliga oid adabiyotlar sifatida R. Nizomova va A. Raxmanovanning “Русская грамматика: синтаксис” (Rus grammatikasi: sintaksis) (1999)⁶⁰, D.N. Shodiyovanning (2005)⁶¹ va Z. Amraevaning (2005)⁶² qiyosiy tadqiqotlari ko‘rib chiqildi. Ushbu manbalar rus, ingliz va o‘zbek tillaridagi sintaktik konstruksiyalarni qiyosiy tahlil qilishda ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ingliz va o‘zbek tillarida jumla bo‘lamlari va sintaktik funksiyalarni aniqlash mexanizmlari farqlanadi. O‘zbek tilida sub‘ekt, predikat va obyekt asosan kelishik qo‘shimchalari hamda fe‘l shakllari orqali belgilanadi, so‘z tartibi esa nisbatan erkin bo‘ladi. Masalan, “O‘quvchi kitobni tez o‘qidi” jumlasida sintaktik rollar morfologik vositalar orqali aniqlanadi va so‘z tartibi o‘zgarsa ham ma‘no saqlanib qoladi. Murakkab gaplarda ham bog‘lovchilar va qo‘shimchalar sintaktik bog‘lanishni ta‘minlaydi.

Ingliz tilida esa sintaktik rollar qat‘iy SVO (Subject–Verb–Object) tartibi orqali belgilanadi. Masalan, “The student read the book quickly” jumlasida so‘z tartibi o‘zgartirilsa, grammatik xatolik yuzaga keladi. Murakkab gaplarda ham SVO tartibi saqlanishi shart.

⁵⁴ M. Xo‘jayev, A. Raxmonov (1999). *O‘zbek tili sintaksisi*, 45–80.

⁵⁵ A. Rashidov (2001). *O‘zbek tilining qiyosiy sintaksisi*, 50–90.

⁵⁶ L. Qodirova (2005). *Gap tuzilishi va sintaktik rollar*, 60–95.

⁵⁷ B. S. Azar (1999). *Understanding English Grammar*, 10–45.

⁵⁸ R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik (1996). *A Comprehensive Grammar of the English Language*, 50–120.

⁵⁹ M.A.K. Halliday (1985). *An Introduction to Functional Grammar*, 20–100.

⁶⁰ R. Nizomova, A. Rakhmanova (1999). *Русская грамматика: синтаксис*, 25–70.

⁶¹ D.N. Shodiyova (2005). *Словосочетания в русском и узбекском языках: синтаксическая функция*, 35–75.

⁶² Z. Hamraeva (2005). *Сравнительный анализ синтаксических конструкций английского и русского языков*, 40–80.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek tili agglutinatib bo'lib, morfologik vositalar markaziy rol o'ynaydi, ingliz tili esa analitik bo'lib, qat'iy so'z tartibiga asoslanadi. Bu farqlar ayniqsa tarjima va til o'rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari sintaktik funksiyalarni chuqurroq tushunish va amaliy qo'llash uchun ilmiy asos yaratadi.

Ingliz va o'zbek tillarida sub'ekt, predikat, obyekt, aniqllovchi va hol kabi jumla bo'laklari sintaktik tizimning asosiy unsurlari hisoblanadi. Har ikkala tilda ular fikrni ifodalashda muhim rol o'ynaydi, biroq ularning grammatik ifodalanish usullari farqlanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida sintaktik funksiyalar asosan qat'iy SVO so'z tartibi orqali belgilanadi, o'zbek tilida esa kelishik qo'shimchalari va fe'l shakllari markaziy ahamiyatga ega. Murakkab gaplar va sintaktik konstruksiyalar ham ikki tilda turlicha shakllanadi, bu esa ularning tipologik va milliy-madaniy xususiyatlarini aks ettiradi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillarida sintaktik funksiyalarni qiyosiy o'rganish ularning lisoniy xususiyatlarini yoritishda hamda tarjima va til o'rganish jarayonini takomillashtirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Foydalangan adabiyotlar

1. M. Xo'jayev, A. Raxmonov (1999). O'zbek tili sintaksisi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 45–80.
2. A. Rashidov (2001). O'zbek tilining qiyosiy sintaksisi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 50–90.
3. L. Qodirova (2005). Gap tuzilishi va sintaktik rollar. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti, 60–95.
4. B.S. Azar (1999). Understanding English Grammar. New York: Pearson Education, 10–45.
5. R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik (1996). A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 50–120.
6. M.A.K. Halliday (1985). An Introduction to Functional Grammar. London: Edward Arnold, 20–100.
7. R. Nizomova, A. Rakhmanova (1999). Русская грамматика: синтаксис. Москва: Просвещение, 25–70.
8. D.N. Shodiyova (2005). Словосочетания в русском и узбекском языках: синтаксическая функция. Москва: Издательство МГУ, 35–75.
10. Z. Namraeva (2005). Сравнительный анализ синтаксических конструкций английского и русского языков. Москва: Научная книга, 40–80.